

Piotr Frączek, Patrycja Pater
Państwowa Wyższa Szkoła
Zawodowa im. J. Grodka
w Sanoku

Etyka pracy socjalnej w filozofii
spotkania i dialogu,
red. M. Duda, I. Rybka, H. Kaszyński,
Kraków 2017, s. 181–207
(Praca Socjalna w Teorii i Działaniu, 4).

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374386425.13>

Determinanty dobroczynności na Podkarpaciu

Determinants of charity among non-governmental
organizations in Podkarpacie Province

Abstrakt: Poniższy artykuł przedstawia wyniki przeprowadzonych przez autorów badań na temat dobroczynności na terenie województwa podkarpackiego. Prezentowane dane zostały zebrane w okresie maj–wrzesień 2015 roku. W pierwszej części zaprezentowano kontekst teoretycznych rozważań oraz przegląd badań dotyczący dobroczynności – jej obrazu oraz czynników determinujących. W dalszej kolejności zaprezentowano problem badawczy, procedurę oraz narzędzia badawcze, a następnie scharakteryzowano przebadaną grupę. Prezentowane wyniki badań miały na celu określenie determinant dobroczynności na terenie województwa podkarpackiego. Analizowanymi czynnikami były m.in. wiek badanych, zatrudnienie, wykształcenie, posiadanie

Abstract: The following article presents the results of research conducted by the authors on the charity in the Podkarpackie Province. The presented data were collected during the period of May – September 2015. The first part presents the context of theoretical considerations and a review of research on philanthropy – its image and determining factors. Subsequently is presented the research problem, procedure and research tools, then characterized studied group. Presented results of the research aimed to identify the determinants of charity in the Podkarpackie Province. Analyzed factors included, among others, age of the respondents, employment, education, having authorities, religiosity and family of origin. The next section presents the results of the

autorytetów, religijność oraz rodzina pochodzenia. W kolejnej części zaprezentowane zostały wyniki przeprowadzonych analiz oraz konkluzje z nich płynące. Większość zakładanych czynników determinujących potwierdziła się w badaniach. W ostatniej części artykułu znajduje się dyskusja nad wynikami.

analyses and conclusions flowing from them. Most assumed determinants confirmed in studies. In the last part of the article is a discussion of the results.

Keywords: non-governmental organizations, charity, determinants of charity, Podkarpacie Province.

Słowa kluczowe: sektor pozarządowy, działalność dobroczynna, determinanty dobroczynności, województwo podkarpackie.

Polityka społeczna każdego państwa ma charakter wieloobszarowy. Oznacza to, że odnosi się ona do wielu obszarów życia społecznego, a państwo, samorządy i organizacje pozarządowe, zmierzając do kształtowania odpowiedniego bytu ludności, prorozwojowych struktur społecznych oraz stosunków społecznych, zmuszone są podejmować działania m.in. w zakresie polityki demograficznej, rodzinnej, edukacyjnej, ochrony zdrowia, polityki zabezpieczenia społecznego i pomocy społecznej. Zaspokajanie potrzeb społecznych oraz sposoby udzielania pomocy uwarunkowane są wieloma czynnikami, w tym głównie koncepcją ustrojową i formalną państwa.

W Polsce przed rokiem 1989, ze względu na panujący ustrój, państwo wkraczało w istotny sposób w zaspokajanie potrzeb obywateli, często jednak negując występowanie problemów społecznych, takich jak np. ubóstwo, bezrobocie czy wykluczenie społeczne. Sam ustrój socjalistyczny uważany był bowiem za gwarancję rozwiązywania problemów społecznych i zabezpieczania odpowiednich warunków bytowych obywateli. Istniały oczywiście w tym czasie także pozarządowe formy pomocy na przykład dla osób ubogich, jednak miały one z punktu widzenia polityki społecznej marginalne znaczenie. Po zmianie ustroju w 1989 roku w Polsce odrodziła się idea społeczeństwa obywatelskiego. Termin ten jest pojęciem szerokim, któremu przypisuje się szereg cech. Jego istota polega na tym, że społeczeństwo uzyskuje określone prawa, dzięki którym może organizować i koordynować swoje działania poprzez powoływanie określonych instytucji, wolnych od państwowego nadzoru. Organizacje te mają za zadanie zaspokajać takie potrzeby, których nie jest w stanie zapewnić ani państwo, ani

rynek¹. Ze względu na swoje umiejscowienie pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym organizacje te nazywane są organizacjami pozarządowymi, organizacjami non-profit (NGO), podmiotami gospodarki społecznej bądź organizacjami trzeciego sektora. Ich rola w procesie zaspokajania potrzeb społecznych w państwie obywatelskim ciągle rośnie. Związane jest to niewątpliwie z faktem niewydolności państwowych podmiotów polityki społecznej spowodowanym np. brakiem odpowiednich środków finansowych, niewystarczającej infrastruktury społecznej czy też niepełnego rozpoznania potrzeb społecznych. Wzrost znaczenia podmiotów NGO podnosiło w swoich pracach wielu autorów². Powstało również wiele opracowań, w których autorzy podejmowali próbę wskazania czynników determinujących podejmowanie działalności dobroczynnej³. Przegląd tych badań pozwala wnioskować, że autorytety, wzorce oraz proces wychowawczy mogą sprawiać, że osoby będą podejmowały działalność dobroczynną i będą angażowały się w działalność podmiotów pozarządowych. Tym właśnie problemom poświęcony jest prezentowany artykuł, którego celem jest podjęcie próby określenia czynników determinujących podejmowanie szeroko rozumianej działalności o charakterze pomocowym i dobroczynnym na Podkarpaciu. Badanie empiryczne zostało przeprowadzone na terenie województwa podkarpackiego, będącego częścią Polski południowo-wschodniej, w którym dotychczas prowadzono niewiele tego typu analiz. Zatem można zaryzykować twierdzenie, iż niniejszy tekst będzie posiadał pewien walor nowości.

¹ K. Kietlińska, *Rola trzeciego sektora w społeczeństwie obywatelskim*, Warszawa 2010, s. 9.

² Zob. m.in. K. Kietlińska, *Rola trzeciego sektora...*, dz. cyt.; M. Tyrakowski, *Rola organizacji pozarządowych w rozwiązywaniu problemów społecznych*, ZNZE WSLiZ 2/2007 (4), s. 172–196; M. Grewiński, S. Kamiński, *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa 2007; M. Grotkowski, *Trzeci sektor w Polsce – rola i zagrożenia płynące z wypełniania funkcji i zadań administracji publicznej*, „Forum Studiów i Analiz Politycznych im. Maurycego Mochnackiego” 2011; L. Wang, E. Graddy, *Social capital, volunteering, and charitable giving*, „Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations” 19(1) 2008, s. 23–42; M. Van Willigen, *Differential benefits of volunteering across the life course*, „The Journals of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences” 55(5) 2000, s. S308–S318.

³ J. Śliwak, *Spoleczne i sytuacyjne uwarunkowania zachowań altruistycznych. Przegląd badań*, „Roczniki Psychologiczne” (Vol. 03) 2000, s. 35–47; E. Bochyńska-Śmigielska, *Determinanty zaangażowania i efektywności zawodowej*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne (1/2012), nr 4; H. Taniguchi, *The determinants of formal and informal volunteering: Evidence from the American Time Use Survey*, „Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations” 23(4) 2012, s. 920–939; Y. K. Lee, C. T. Chang, *Who gives what to charity? Characteristics affecting donation behavior*, „Social Behavior and Personality” 35(9) 2007, s. 1173–1180.

Organizacje pozarządowe w Polsce – informacje ogólne

Po zmianie ustroju w 1989 roku, w Polsce nastąpił dynamiczny rozwój sektora pozarządowego. Zanotowano gwałtowny wzrost liczby podmiotów działających w przestrzeni pomiędzy sektorem publicznym a prywatnym. Pewnych problemów dostarcza jednak jednoznaczne zdefiniowanie zasięgu trzeciego sektora oraz form organizacyjnych, jakie przyjmują podmioty w nim uczestniczące. Dla porównania, na przykład w Stanach Zjednoczonych pojęcie „trzeci sektor” utożsamiane jest z sektorem non-profit, który obejmuje instytucje opierające swoją działalność na dobroczynności i wolontariacie, a ich cechą jest brak podziału zysku pomiędzy członków organizacji. Natomiast w Europie pojęcie „trzeci sektor” obok podmiotów non-profit, zawiera także organizacje z tzw. instytucji gospodarki społecznej (np. spółdzielnie socjalne), które działają częściowo na zasadach rynkowych, jednak ich głównym celem nie jest osiąganie zysku, a zaspokajanie potrzeb społecznych⁴. W Polsce przyjęto umownie, że do tzw. trzeciego sektora zalicza się zarówno podmioty non-profit, jak i instytucje gospodarki społecznej.

Podstawowym celem organizacji pozarządowych jest zaspokajanie potrzeb społecznych, gospodarczych bądź kulturalnych, z zaspokajaniem których nie radzi sobie państwo bądź sektor prywatny. Mogą one prowadzić swoją działalność na poziomie lokalnym, regionalnym bądź też działalność ta może mieć zasięg ogólnokrajowy. Trudno jest podać dokładną liczbę organizacji pozarządowych w Polsce, szacunkową ich liczbę przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Organizacje pozarządowe w Polsce w latach 1997–2012 (w tys.)

	1997	2005	2007	2012*
Ogółem	24,1	61,4	78	83
Fundacje	3,4	5,0	8,0	11
Stowarzyszenia	20,7	56,4	70	72

*bez Ochotniczych Straży Pożarnych

Źródło: Opracowanie własne na podst. K. Kietlińska, *Rola trzeciego sektora...*, dz. cyt.; Klon/Jawor, *Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*, Warszawa 2012.

⁴ K. Kietlińska, *Rola trzeciego sektora...*, dz. cyt., s. 90.

W 2012 roku w Polsce było zarejestrowanych około 83 tys. organizacji pozarządowych, w tym 11 tys. fundacji i 72 tys. stowarzyszeń. Oznacza to, że liczba organizacji pozarządowych od roku 1997 wzrosła ponad trzykrotnie. Dużym problemem jest jednak określenie, ile z tych organizacji prowadzi faktyczną działalność. Jak szacuje Stowarzyszenie Klon/Jawor w 2012 roku jedynie 60–80 proc. wszystkich zarejestrowanych organizacji prowadzi faktyczną działalność. Zatem liczba „martwych dusz” w sektorze non-profit w Polsce jest bardzo wysoka⁵. Znaczna część podmiotów pozarządowych prowadzi działalność na skalę regionalną lub lokalną – 23 proc. spośród nich prowadzi swoją działalność w skali regionu, 34 proc. na terenie gminy bądź powiatu, 7 proc. ogranicza się do najbliższego sąsiedztwa. Ponadto 28 proc. organizacji prowadzi działalność na terenie całego kraju, a 8 proc. podmiotów jest aktywnych w skali ponadnarodowej.

Oznacza to, że w Polsce organizacje zaliczane do trzeciego sektora w znacznej mierze koncentrują się na zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej. Po części jest to zjawiskiem pozytywnym, gdyż podmioty te mają lepsze rozeznanie potrzeb i uwarunkowań lokalnych, co pozwala im w sposób pełniejszy realizować swoje cele statutowe.

Kierunki działań organizacji pozarządowych w Polsce są zdywersyfikowane. Główne obszary działalności tych podmiotów przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Kierunki działalności organizacji pozarządowych w Polsce w roku 2005 i 2012 (w %)

Lp.	Kierunek działalności NGO	Polska		Podkarpacie 2012*
		2005	2012	
1	Sport, rekreacja, turystyka, hobby	40	38	6,7
2	Kultura i sztuka	12,8	17	5,9
3	Edukacja i wychowanie	9,9	14	6,1
4	Usługi socjalne, pomoc społeczna, humanitarna, ratownictwo	8,0	6	13,9

⁵ Klon/Jawor, *Życie codzienne organizacji...*, dz. cyt., s. 10.

5	Ochrona zdrowia	19,0	6	4,6
6	Rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym	--	5	4,7
7	Pozostałe	10,3	14	27,1

*w 2012 suma \neq 100%

Źródło: Opracowanie własne na podst. K. Kietlińska, *Rola trzeciego sektora...*, dz. cyt., s. 104; Klon/Jawor, *Życie codzienne organizacji...*, dz. cyt., s. 12; Bank Danych Lokalnych – GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/> (18.11.2015).

Dane zawarte w tabeli wskazują, że w 2012 roku działalnością pomocową w zakresie ochrony zdrowia, usług socjalnych, pomocy społecznej bądź też rozwoju lokalnego w wymiarze społecznym lub ekonomicznym zajmowało się w Polsce prawie 20 proc. wszystkich organizacji.

Determinanty działalności dobroczynnej – próba analizy

W literaturze przedmiotu podejmowano wielokrotnie próbę zidentyfikowania czynników, które wpływają na to, że ludzie podejmują działalność dobroczynną bądź też wspierają finansowo organizacje z sektora pozarządowego⁶. Przegląd tych badań pozwala określić pewne cechy, uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, które determinują zachowania altruistyczne. Znaczna część badań empirycznych i analiz teoretycznych prowadzona była jednak poza Polską.

Analizując definicje altruizmu, należy zauważyć, że brakuje zgodności co do jednoznacznego dookreślenia tego zjawiska. Dopuszczalne jest po części stawianie znaku równości pomiędzy określeniami altruizm, dobroczynność oraz wolontariat, które definiuje się jako działalność osoby na rzecz innych ludzi i przynoszące korzyści innym ludziom bez oczekiwania w zamian na zewnętrzne nagrody przez osobę udzielającą pomocy. Zachowanie osoby pomagającej jest

⁶ Zob. np. Y. K. Lee, C. T. Chang, *Who gives what to...*, dz. cyt.; L. Wang, E. Graddy, *Social capital, volunteering...*, dz. cyt.; J. Śliwak, *Společne i sytuacyjne uwarunkowania...*, dz. cyt.; H. Kitchen, R. Dalton, R., *Determinants of charitable donations by families in Canada: a regional analysis*; „Applied Economics” 22(3) 1990, s. 285–299.

świadome, dobrowolne i stanowi wartość samą w sobie⁷. Jacek Śliwak⁸ w swojej pracy wskazuje, że dobroczynność mogą warunkować m.in. znajomość osoby potrzebującej pomocy, obserwowanie zachowań altruistycznych w codziennym życiu, poczucie szczęścia i własnego sukcesu, zamieszkiwanie w małych społecznościach (np. osoby z dużych skupisk, miast rzadziej pomagają niż osoby zamieszkujące małe społeczności).

Częściowo tezy te potwierdzają badania zagraniczne. Dobrym przykładem mogą być analizy prowadzone przez Y. K. Lee and C. T. Chang⁹ w grupie 730 mieszkańców Taiwanu. Badania te wykazały, iż płeć, wiek, sytuacja rodzinna i stan cywilny są determinantami podejmowania działalności dobroczynnej.

Przegląd wyników badań empirycznych i literatury przedmiotu pozwala na określenie modelu determinant dobroczynności i ich hipotetycznego wpływu na działalność altruistyczną.

Tabela 3. Determinanty podejmowania działalności dobroczynnej

Czynniki wpływające na podejmowanie dobroczynności		Wpływ czynników na podejmowanie działalności dobroczynnej
Kapitał społeczny	Sieci społeczne	Posiadanie/uczestnictwo ma pozytywny wpływ na dobroczynność (rodzina, przyjaciele, organizacje społeczne)
	Nieformalne sieci społeczne	Interakcje mogą zachęcać do filantropii (wśród rodziny, przyjaciół)
	Zaangażowanie obywatelskie	Zaangażowanie obywatelskie, przynależność do grup, poczucie połączenia z innymi członkami swojej grupy zachęca do altruizmu
	Zaufanie społeczne	„Dawanie/pomaganie jest kwestią zaufania”, zaufanie społeczne zwiększa poziom dobroczynności
	Zgłaszanie się/ ofiarowywanie usług	Wolontariat, ofiarowywanie swojej pomocy sprzyja działalności dobroczynnej; Wolontariusze częściej angażują się w działalność
	Szczęście	Osoby optymistyczne, szczęśliwe częściej angażują się w działalność dobroczynną

⁷ J. Śliwak, *Spoleczne i sytuacyjne uwarunkowania...*, dz. cyt., s. 35.

⁸ J. Śliwak, *Spoleczne i sytuacyjne uwarunkowania...*, dz. cyt.

⁹ Y. K. Lee, C. T. Chang, *Who gives what to...*, dz. cyt., prowadzili badania determinantów dobroczynności przy założeniu, że działania altruistyczne mogą przyjmować tylko dwie formy: wolontariat bądź wsparcie pieniężne.

Religijność		Osoby religijne wykazują większe zainteresowanie potrzebami innych, częściej angażują się w działania dobroczynne
Kapitał ludzki i finansowy	Edukacja	Wyższy poziom osiągniętej edukacji powoduje wzrost chęci do działalności dobroczynnej
	Dochód	Wzrost dochodu, stabilna sytuacja finansowa, posiadanie własnego domu zwiększa chęć do podejmowania działalności dobroczynnej
	Posiadanie domu	
Demografia	Wiek	Wiek wpływa pozytywnie na dobroczynność, osoby starsze chętniej pomagają niż osoby młode
	Płeć	Kobiety częściej niż mężczyźni angażują się w działalność dobroczynną
	Obywatelstwo	Posiadanie jednoznacznej sytuacji w zakresie obywatelstwa wpływa pozytywnie na dobroczynności; Osoby ze stałym obywatelstwem chętniej angażują się w działalność dobroczynną niż rezydenci, imigranci
	Stan cywilny	Osoby w pozostające związkach małżeńskich częściej angażują się w działalność dobroczynną niż osoby samotne
	Liczba dzieci	Wzrost liczby posiadanych dzieci zmniejsza chęć angażowania się w działalność dobroczynną
	Czas zamieszkiwania w danej społeczności	Dłuższy okres zamieszkiwania w danej społeczności sprawia, że osoby będą częściej angażowały się w działalność dobroczynną

Źródło: Opracowanie własne na podst. L. Wang, E. Graddy, *Social capital, volunteering...*, dz. cyt.

Model ten wskazuje, że religijne wzorce i autorytety, stosunki panujące w domu rodzinnym oraz doświadczenia wynikające z wychowania mogą faktycznie determinować podejmowanie działalności dobroczynnej – także na terenie Polski.

Cel, materiał i metoda badań

Określenie ogólnokrajowych determinant podejmowania działalności dobroczynnej oraz ich empiryczna weryfikacja jest zadaniem trudnym i złożonym. Prezentowany tekst ma jednak dużo skromniejszy cel – tj. wskazać czynniki determinujące podejmowanie działań o charakterze pomocowym i charytatywnym w jednym regionie Polski – województwie podkarpackim. Ponadto przeprowadzone badania pozwoliły na pozyskanie informacji o sytuacji podmiotów trzeciego sektora w tym województwie.

Jako narzędzie badawcze wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety, który zawierał 27 pytań (otwartych i półotwartych) oraz informacje o charakterze metryczkowym. Pytania zawarte w ankiecie dotyczyły m.in. formy organizacyjnej i celów organizacji, liczby członków, form podejmowanych działań, problemów występujących w organizacjach oraz motywów podejmowania działań dobroczynnych. Ankieta zawierała również pytania odnoszące się do procesu wychowania i domu rodzinnego, praktyk religijnych oraz zaangażowania się w działalność charytatywną.

Operat losowań stanowiła baza danych organizacji pozarządowych działających na terenie województwa podkarpackiego, zawarta na stronie internetowej NGO.pl – Portal Organizacji Pozarządowych (bazy.ngo.pl). Doboru losowego dokonano przy wykorzystaniu IBM SPSS. Badaniem objęto 67 organizacji, które zajmowały się działalnością pomocową, pomocą społeczną bądź ochroną zdrowia. Ostatecznie autorom badania udało się pozyskać 30 ankiet zwrotnych. Zebrany materiał poddano analizie ilościowej i jakościowej. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w okresie maj–wrzesień 2015 roku na terenie województwa podkarpackiego.

Wyniki badań

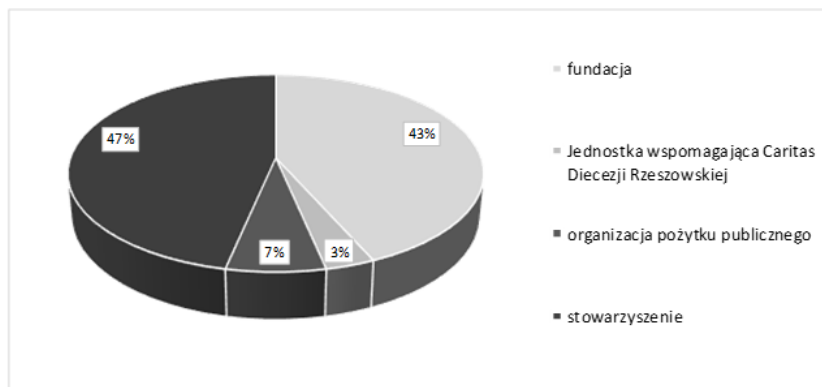
Badane podmioty pozarządowe funkcjonowały w różnych formach organizacyjnych (zob. Wykres 1).

Większość organizacji zaliczanych do grupy badanej prowadziło działalność w formie stowarzyszeń (14 organizacji) i fundacji (13), tylko jeden podmiot wskazał, że jest jednostką wspomagającą Caritas Diecezji Rzeszowskiej, a dwa że są organizacjami porządku publicznego.

Przeprowadzone badanie pokazało, że podmioty pozarządowe podejmujące działalność pomocową zakładane są głównie przez osoby fizyczne (76,7 proc ogółu badanych), w pozostałych przypadkach są nimi np. fundatorzy prawni

(respondenci 23, 21, 18), dyrektor Caritas Diecezji Rzeszowskiej (respondent 20) oraz podmioty posiadające osobowość prawną.

Wykres 1. Formy organizacyjne badanych podmiotów pozarządowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badanie pokazało, iż cele funkcjonowania organizacji są bardzo szerokie, jednakże wszystkie odnosiły się do działań z zakresu pomocy społecznej i ochrony zdrowia (Tabela 4).

Tabela 4. Kierunki działalności wśród badanych organizacji pozarządowych

Lp.	Kierunek działalności badanych NGO	Łączna liczba wskazań*	w %
1	Sport, rekreacja, turystyka, hobby	3	5,9
2	Kultura i sztuka		
3	Edukacja i wychowanie	2	3,9
4	Usługi socjalne, pomoc społeczna, humanitarna, ratownictwo	26	51
5	Ochrona zdrowia	11	21,6
6	Rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym	8	15,7

7	Pozostałe	1	2
Razem		51	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać maksymalnie 3 kierunki działalności, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wyniki badań w tym zakresie nie powinny być zaskakujące, gdyż jak wspomniano na wstępie artykułu, do badań ankietowych wybrano losowo organizacje, które zajmowały się pomocą społeczną i ochroną zdrowia.

Około 40 proc. badanych podmiotów zadeklarowało, że zrzesza od 11 do 30 osób. Niewiele natomiast było organizacji dużych – jedynie 6,7 proc. ogółu zrzeszało powyżej 101 osób oraz organizacji małych – jedynie 13,3 proc. ogółu, które zrzeszały do 6 osób.

Tabela 5. Liczba osób zrzeszonych w badanych organizacji pozarządowych (w liczbach i %)

Liczba osób zrzeszonych w badanych organizacjach pozarządowych	liczba organizacji	w %
do 6 osób	4	13,3
6–10 osób	2	6,7
11–20 osób	6	20,0
21–30 osób	6	20,0
31–40 osób	3	10,0
41–100 osób	3	10,0
powyżej 101	2	6,7
brak odpowiedzi	4	13,3
Razem	30	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Znacząca większość podmiotów pozarządowych na Podkarpaciu w celu realizacji zadań statutowych nawiązywała współpracę z wolontariuszami, co zadeklarowało ponad 83 proc. badanych. Ponadto organizacje pozarządowe w trakcie swojej działalności najczęściej współpracowały z władzami samorządowymi (49,1 proc. ogółu wskazań) i przedsiębiorcami (34 proc.).

Tabela 6. Podmioty, z którymi najczęściej współpracowały badane organizacje pozarządowe

Podmioty, z którymi najczęściej współpracują badane organizacje pozarządowe	łączna liczba wskazań*	w %
przedsiębiorcy	18	34,0
dyspozytury władz centralnych	2	3,8
władza samorządowa	26	49,1
inne (np. Caritas Diecezji Rzeszowskiej, organizacje religijne, zakłady karne)	7	13,2
Razem	53	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły również pozyskać informacje dotyczące problemów o charakterze finansowym, organizacyjnym oraz w zakresie relacji z otoczeniem występujących wśród organizacji pozarządowych na Podkarpaciu. Najczęściej wskazywanymi problemami związanymi z finansami były: brak środków na realizację zadań statutowych (24,4 proc. ogółu wskazań) oraz zbyt trudno dostępne środki publiczne (21,4 proc. ogółu wskazań). Jedynie 2 respondentów (2,3 proc. ogółu) wskazało, że w ich organizacjach nie ma problemów finansowych. Przedstawione dane mogą sygnalizować, że na Podkarpaciu wsparcie NGO w zdobywaniu środków publicznych jest niewystarczające.

Tabela 7. Najczęstsze problemy związane z finansami wśród badanych podmiotów

Najczęstsze problemy natury finansowej w badanych podmiotach	liczba wskazań*	w %
brak problemów	2	2,9
brak środków na realizację zadań statutowych	17	24,3
brak wsparcia w zdobywaniu środków publicznych	11	15,7
zbyt mało środków na opłacanie pracowników	10	14,3
zbyt trudno dostępne środki publiczne	15	21,4
zła alokacja środków finansowych spowodowana np. złymi przepisami prawnymi	3	4,3
zła dystrybucja środków finansowych przez instytucje publiczne	9	12,9
inne – np. formalne „betonowe” kryteria udziału w konkursach grantowych (odrzućanie wniosków za drobne braki, bez wzywania do uzupełnienia [...] – R7)	3	4,3
Razem	70	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać kilka odpowiedzi, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badane podmioty pozarządowe określiły także występujące bariery o charakterze organizacyjnym. Były to: zbyt duża biurokracja (48,6 proc. ogółu wskazań) oraz problemy lokalowe i problemy związane z wyposażeniem biurowym (po 22,9 proc. wskazań respondentów).

Tabela 8. Najczęstsze problemy organizacyjne wśród badanych podmiotów

Najczęstsze problemy o charakterze organizacyjnym w badanych podmiotach	liczba wskazań*	w %
problemy lokalowe	8	22,9
problemy z wyposażeniem	8	22,9
zbyt duża biurokracja	17	48,6
zła lokalizacja	1	2,9
inne (np. słabo ogrzewane pomieszczenia – R11)	1	2,9
Razem	35	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać kilka odpowiedzi, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Największymi problemami badanych podmiotów w relacjach z otoczeniem były: brak współpracy z publicznymi podmiotami polityki społecznej (30 proc. ogółu wskazań), brak współpracy z lokalnym przedsiębiorcami (20 proc. wskazań) oraz brak możliwości podnoszenia kwalifikacji (20 proc. wskazań).

Tabela 9. Najczęstsze problemy badanych podmiotów w relacjach z otoczeniem

Problemy badanych podmiotów w relacjach z otoczeniem	liczba wskazań*	w %
brak możliwości podnoszenia kwalifikacji	8	20
brak współpracy z publicznymi podmiotami polityki społecznej	12	30

brak współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami	8	20
zbyt duża częstotliwość kontroli ze strony instytucji publicznych	2	5
inne (np. brak zainteresowania osób wolontariatem na dłuższą metę, słomiany zapał – R7; drobiazgowość w rozliczeniach – R20; za mała świadomość podopiecznych o szkodliwości patologii – R12)	3	7,5
brak problemów	7	17,5
Razem	40	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać kilka odpowiedzi, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Przeprowadzone badanie empiryczne pozwoliło także ustalić, jakie korzyści niematerialne przynosi praca w organizacjach pozarządowych. Na Podkarpaciu respondenci najczęściej wskazywali na poczucie dobrze z spełnionego obowiązku (22,4 proc. ogółu odpowiedzi), nabycie nowych przydatnych umiejętności (21,4 proc.) oraz zmienione spojrzenie na życie i poznanie nowych osób (po 19,4 proc. ogółu wskazań).

Tabela 10. Korzyści niematerialne z pracy w organizacjach pozarządowych w opinii respondentów

Korzyści niematerialne z pracy w NGO w opinii badanych	liczba wskazań*	w %
zmienione spojrzenie na życie	19	19,4
poczucie dobrze spełnionego obowiązku	22	22,4
nowe kontakty zawodowe	9	9,2

nabycie nowych przydatnych umiejętności	21	21,4
wypełnienie wolnego czasu	7	7,1
poznanie nowych osób	19	19,4
inne (motywacja do pokonywania trudności życiowych dzięki obserwacji ludzi, którzy muszą na co dzień zmagać się ze znacznie poważniejszymi problemami – R26)	1	1,0
Razem	98	100

*badane organizacje pozarządowe mogły wskazać kilka odpowiedzi, stąd liczba wskazań jest większa od liczby badanych podmiotów.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Niemalże wszyscy respondenci (83,3 proc. ogółu) wskazywali, że ich bliscy popierali w pełni ich działalność w organizacjach pozarządowych. Ponadto, jak zauważyli respondenci, ich działalność pomocowa sprawiła, że osoby ze środowiska również angażowały się w działalność o charakterze charytatywnym (73,3 proc. ogółu).

W badaniach podjęto próbę ustalenia co, według badanych, wyzwala w ludziach chęć pomagania innym. Ze względu na fakt, że pytanie to miało w ankiecie charakter otwarty, odpowiedzi respondentów były różne. Wśród ankietowanych najczęściej pojawiały się następujące stwierdzenia:

R16: „człowiek z natury jest dobry i chce pomagać innym. Często nie wie jak to zrobić”;

R12: „dla prawdziwie wierzących – wiara; dla pozostałych – radość człowieka któremu pomagamy”;

R13: „poczucie satysfakcji z czynienia dobra”;

R3: „myślę że namacalne emocje i radość jaką można nieść drugiemu człowiekowi [...] pomoc innym i czerpanie z tego siły dla siebie po prostu uzależnia”;

R7: „własne, trudne doświadczenia, inne osoby, które dają przykład pomocy przez swoją postawę”;

R17: „wrażliwość na krzywdę, szersze spojrzenie na otaczającą nas rzeczywistość [...]”.

Jak zasygnalizowano na wstępie artykułu, głównym celem badań empirycznych było wskazanie czynników, które determinują podejmowanie działalności dobroczynnej na Podkarpaciu.

Istotne jest zatem określenie przyczyn zaangażowania się respondentów w działalność organizacji pozarządowych. W badanej grupie trudno jest jednoznacznie określić, czy przyczyną zaangażowania się w działalność NGO były osobiste doświadczenia życiowe. W sumie 16 respondentów odpowiedziało, że nie miało to związku z ich życiem osobistym, jednakże 14 badanych odpowiedziało, że to doświadczenia osobiste skłoniły ich do podejmowania działalności o charakterze dobroczynnym. Wśród udzielanych odpowiedzi pojawiały się na przykład następujące stwierdzenia:

R3: „na wielu osobach działających [...] choroba pozostawiła swój ślad”;

R7: „sam byłem osobą bezdomną, wykluczoną społecznie, niewidzialną”;

R12: „moje ponowne nawrócenie w Grupie Odnowy w Duchu Świętym. Osobiste spotkanie w 1992 roku z papieżem Janem Pawłem II”.

Trudno jest także jednoznacznie określić długość przeciętnego okresu zaangażowania w działalność dobroczynną na Podkarpaciu.

Niektórzy respondenci wskazywali, że zajmują się działalnością pomocową 22, 24 bądź 27 lat. Były także osoby, które dopiero zaczynały pomagać innym – okres zaangażowania w działalność pomocową wynosił do 2 lat. Najczęściej jednak respondenci zajmowali się pomaganiem innym przez 8–9 lat (łącznie 7 wskazań).

Prawie wszystkim badanym osobom działalność o charakterze dobroczynnym przynosiła satysfakcję (87 proc. respondentów) i wpływa pozytywnie na ich życie osobiste.

Osoby badane wskazały również źródła swoich inspiracji dla swojej działalności dobroczynnej. Odpowiedzi były zróżnicowane, m.in. respondenci podawali, że siłę do podejmowanie działalności czerpią:

a. z życia codziennego

R26: „z życia codziennego”;

R22: „z życia, obserwacji, lektury gazet i doświadczenia”.

b. z własnych przeżyć, doświadczeń

R1: „doświadczenie życiowe i satysfakcja z niesienia pomocy drugiemu człowiekowi”;

R3: „po prostu z serca... ze zrozumienia potrzeb drugiego człowieka w sytuacji, w której kiedyś ja sama się znalazłam”;

R30: „z osobistych doświadczeń”.

c. z wiary, nauki kościoła

R20: „z Ewangelii i nauki kościoła”;

R12: „z mojej wiary i efektów pomocy bliźniemu”.

Zgodnie z przedstawioną wcześniej analizą posiadanie autorytetów moralnych może mieć pozytywny wpływ na podejmowanie działalności dobroczynnej. Prawie 67 proc. badanych osób działających w organizacjach pozarządowych określiło, że w swoim życiu posiada autorytety.

Najczęściej wskazywanymi autorytetami w działalności dobroczynnej był: Ojciec św. Jan Paweł II, Matka Teresa z Kalkuty, Edmund Bojanowski.

Tabela 11. Autorytety odnoszące się do działalności dobroczynnej w grupie respondentów

Nr respondenta	Kto jest Pana/i autorytetem w podejmowaniu działalności dobroczynnej
1	Ojciec św. Jan Paweł II, Matka Teresa z Kalkuty
29	Jest kilka takich osób
3	Wielu
27	Jan Paweł II, Janusz Korczak
25	Caritas
6	Papież Jan Paweł II
8	Matka Teresa z Kalkuty, Jan Paweł II, Anna Dymna
10	Edmund Bojanowski
11	Matka Teresa z Kalkuty
12	Św. Jan Paweł II, Matka Teresa z Kalkuty

14	Anna Dymna
15	Księżna Diana
20	Jezus Chrystus, św. Brat Albert, św. Jan Paweł II
18	Marek Kotański, Janusz Korczak, Jurek Owsiak, Maria Dulębianka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jako autorytety wskazywano również Annę Dymną, Jurka Owsiaaka, Marka Kotańskiego oraz Marię Dulębiankę. Na podstawie analizy wyników badań można wskazać, iż badani respondenci wskazywali najczęściej osoby, które opierały swoją działalność dobroczynną na wartościach płynących z Ewangelii.

Osoby zaangażowane w działalność dobroczynną, które uczestniczyły w ankietyzacji, były przeważnie wyznania rzymskokatolickiego (prawie 90 proc. ogółu).

Tabela 12. Wyznanie religijne i uczestnictwo w praktykach religijnych wśród badanych osób zaangażowanych w działalność dobroczynną

	Liczba osób	w %	Uczestnictwo w praktykach religijnych	Liczba wskazań	w %
brak odpowiedzi	3	10	codziennie	3	11,5
grekokatolickie lub prawosławne	1	3,3	kilka razy w tygodniu	10	38,5
rzymskokatolickie	26	86,7	raz w tygodniu	6	23,1
Razem	30	100	raz w miesiącu	2	7,7
			kilka razy do roku i rzadziej	4	15,4
			nie uczestniczę	1	3,8
			Razem	26*	100

*4 osoby odmówiły odpowiedzi na to pytanie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponadto osoby te często uczestniczą w praktykach religijnych – prawie 75 proc. ogółu badanych wskazywało, że przynajmniej raz w tygodniu uczestniczy w praktykach religijnych (np. modlitwa, msza św.).

Istotny wpływ na podejmowanie działalności dobroczynnej ma wychowanie i stosunki panujące w domu rodzinnym. W badanej grupie osoby podawały, iż w domu rodzinnym zawsze mogły liczyć na wsparcie i zrozumienie, jedynie 2 respondentów wskazało, że mogli liczyć na wsparcie członków rodziny tylko w wyjątkowych, trudnych chwilach.

Tabela 13. Wsparcie w domu rodzinnym wśród badanych osób zaangażowanych w działalność dobroczynną

Wsparcie najbliższych	w %
zawsze mogliśmy na siebie liczyć	74,1
wspieraliśmy się tylko w trudnych chwilach	18,5
mogliśmy liczyć tylko na siebie	7,4
Razem	100

*3 osoby odmówiły odpowiedzi na to pytanie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobny rozkład danych uzyskano w pytaniu dotyczącym procesu komunikacji w domu rodzinnym badanych. Prawie 67 proc. ankietowanych wskazało, że mogło rozmawiać w swoich domach rodzinnych otwarcie o wszystkim, a jedynie dwie osoby (7,4 proc. ogółu) ankietowanych określiło, że rozmowy te były o rzeczach nieistotnych oraz istniało pewne tabu.

Tabela 14. Komunikacja w domu rodzinnym badanych osób zaangażowanych w działalność dobroczynną

Komunikacja w domu	w %
mogliśmy o wszystkim rozmawiać otwarcie	66,7

rozmawialiśmy tylko o sprawach istotnych	22,2
rozmawialiśmy o sprawach mało ważnych, i stnieje tabu	7,4
nie rozmawialiśmy ze sobą	3,7
Razem	100

*3 osoby odmówiły odpowiedzi na to pytanie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W trakcie badania udało się także określić, czy rodzice respondentów angażowali się w rozwiązywanie ich problemów.

Tabela 15. Angażowanie się rodziców badanych osób podejmujących działalność dobroczynną w rozwiązywanie ich problemów

Pomoc rodziców	w %
tak, wspierali mnie w trudnych chwilach, pomagali mi rozwiązywać problemy	71,4
tak, ale wbrew mojej woli, narzucając mi swoją wolę	10,7
nie, byłem sam ze swoimi problemami	17,9
Razem	100

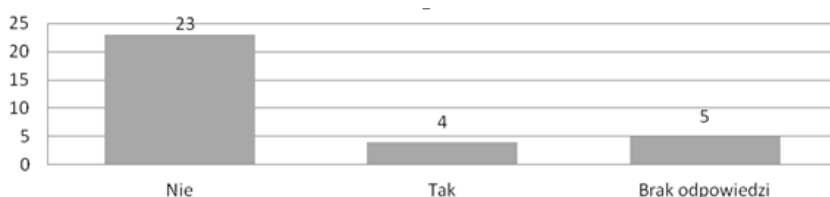
*2 osoby odmówiły odpowiedzi na to pytanie stąd do statystyki użyto 28 ankiet.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Znaczna część badanej grupy (71,4 proc.) udzieliła odpowiedzi, że mogła liczyć w trudnych chwilach na pomoc rodziców, a jedynie 5 osób wskazało, że było zmuszonych samodzielnie rozwiązywać swoje problemy.

Badanie empiryczne pokazało również, że rodzice respondentów nie byli zaangażowani w działalność dobroczynną.

Wykres 4. Zaangażowanie rodziców badanych osób w działalność dobroczynną

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Oznacza to, że badane osoby wzorców w zakresie pomagania innym nie wyniosły jedynie z domu rodzinnego, ale czerpało inspirację z innych źródeł, np. był to wpływ autorytetów.

Strukturę wiekową badanej grupy osób zaangażowanych w działalność dobroczynną przedstawia poniższa tabela.

Tabela 16. Wiek osób podejmujących działalność dobroczynną objętych badaniem

Wiek	Kobieta	Mężczyzna	Suma
20–29 lat	2	1	3
30–39 lat	4	3	7
40–49 lat	3	3	6
50–59 lat	5	3	8
60–69 lat	1	1	2
70 lat i więcej	2	1	3
Razem	17	12*	29

*1 mężczyzna nie określił swojego wieku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W działalność dobroczynną najczęściej zaangażowane były osoby w wieku 30–39 lat (7 osób), 40–49 lat (6 osób) oraz 50–59 lat (8 osób). Grupy wiekowe skrajne – najmłodsze i najstarsze – znacznie rzadziej podejmowały działalność dobroczynną. W proces pomagania innym częściej angażowały się kobiety (17 osób, tj. prawie 60 proc. ogółu) niż mężczyźni. Ponadto respondenci na ogół pozostawali w związkach małżeńskich (18 osób).

Tabela 17. Stan cywilny badanych osób podejmujących działalność dobroczynną

Stan cywilny	Kobieta	Mężczyzna	Suma
kawaler/panna	2	6	8
rozwódziona/ rozwódziona	2	0	2
wdowiec/wdowa	2	0	2
żonaty/zamężna	11	7	18
Razem	17	13	30

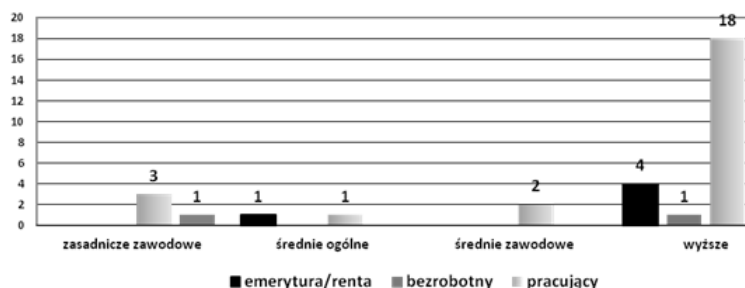
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Może oznaczać to, że posiadanie stabilnej sytuacji rodzinnej wpływa pozytywnie na zaangażowanie w działalność dobroczynną.

W trakcie badania empirycznego udało się również zidentyfikować poziom wykształcenia osób uczestniczących w projekcie (Wykres 5).

Osoby zaangażowane w działalność organizacji pozarządowych w znacznej większości posiadały wykształcenie wyższe i pracowały zawodowo. Przeważająca liczba badanych zamieszkiwała w miastach (78,5 proc. ogółu), na terenach wiejskich mieszkało jedynie 21,5 proc. badanych.

Wykres 5. Zatrudnienie wśród osób podejmujących działalność dobroczynną wg poziomu wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zakończenie

Celem przeprowadzonego badania było podjęcie próby wskazania czynników determinujących podejmowanie działań o charakterze pomocowymi i charytatywnym na Podkarpaciu oraz przedstawienie informacji o sytuacji podmiotów trzeciego sektora w tym województwie.

Przeprowadzone badanie ankietowe wskazało, że na Podkarpaciu najczęstszą formą organizacyjną NGO są stowarzyszenia i fundacje, które zakładają głównie osoby fizyczne. Najczęściej organizacje te zrzeszają od 11 do 30 osób, stosunkowo niewiele w badanej grupie było organizacji dużych (powyżej 101 członków) i małych (do 6 członków). Pozytywnym jest fakt, że organizacje te podczas realizacji celów statutowych nawiązują współpracę z wolontariuszami. Najczęściej organizacje te współpracowały z władzami samorządowymi i przedsiębiorcami.

W trakcie badań udało się pozyskać wiedzę na temat problemów organizacji pozarządowych na Podkarpaciu. Jako największe problemy w zakresie finansów organizacje te wskazywały: brak środków na realizację zadań statutowych oraz utrudniony dostęp do środków publicznych. Jako bariery organizacyjne respondenci wskazywali: zbyt dużą biurokrację oraz problemy lokalowe. Natomiast największymi problemami w zakresie relacji z otoczeniem były: brak współpracy z publicznymi podmiotami polityki społecznej oraz przedsiębiorcami.

Przeprowadzone badania empiryczne dowiodły, że na Podkarpaciu trudno jest jednoznacznie wskazać, czy przyczyną angażowania się osób w działalność dobroczynną są ich osobiste doświadczenia. Wypowiedzi respondentów na ten temat były bowiem podzielone.

Prawie wszystkim osobom badanym działalność dobroczynna przynosiła satysfakcję i wpływała pozytywnie na ich życie osobiste. Większość respondentów posiadała w swoim życiu autorytety – były to osoby, które swoją działalność dobroczynną opierały na wartościach płynących z Ewangelii. Jednocześnie osoby badane były wyznania rzymskokatolickiego i często uczestniczyły w praktykach religijnych. Oznacza to, że na Podkarpaciu udało się potwierdzić wnioski płynące z literatury mówiące, że religijność i posiadanie autorytetów wpływa pozytywnie na podejmowanie działalności dobroczynnej.

Wyniki ankietyzacji dowiodły, że osoby zaangażowane w działalność organizacji pozarządowych w województwie podkarpackim w domu rodzinnym mogły liczyć na wsparcie i zrozumienie, a ze swoimi rodzicami mogły rozmawiać otwarcie o wszystkim. Ponadto rodzice osób badanych angażowali się w rozwiązywanie problemów swoich dzieci. Może to świadczyć o tym, że prawidłowy proces wychowawczy, odpowiednia atmosfera w domu rodzinnym oraz właściwe relacje z rodzicami będą skłaniały osoby do angażowania się w proces pomagania innym ludziom. Taka sytuacja miała miejsce właśnie w województwie podkarpackim.

W badaniu nie udało się potwierdzić, czy podejmowanie działalności dobroczynnej przez rodziców wywiera pozytywny wpływ na decyzje o zaangażowaniu się w działalność dobroczynną. Większość badanych wskazywała, że ich rodzice nie byli zaangażowani w żadną działalność dobroczynną.

Literatura przedmiotu sugerowała, że w większości działaczami są osoby starsze. Tymczasem na Podkarpaciu częściej zaangażowane były osoby w wieku średnim (30–39 lat i 40–49 lat).

Przeprowadzone badanie potwierdziło natomiast wnioski płynące z literatury przedmiotu odnoszące się do płci, wykształcenia i stanu cywilnego. Zgodnie z przewidywaniami w działalność pomocową angażowały się głównie kobiety, osoby o wysokim poziomie wykształcenia, które posiadały stabilną sytuację rodzinną i pozostawały w związkach małżeńskich.

Zgodnie z założeniami teoretycznymi osoby, które mieszkają w mniejszych społecznościach, będą częściej podejmowały działalność dobroczynną. Na Podkarpaciu nie udało się potwierdzić tej hipotezy, większość takich osób mieszkała bowiem w miastach, a nie w małych społecznościach wiejskich.

Na koniec należy jednak zauważyć, że przy formułowaniu wniosków ogólnych odnoszących się do całego województwa podkarpackiego należy zachować pewną ostrożność. Przeprowadzone badania empiryczne nie miały bowiem charakteru kompleksowego, a próba badawcza nie była zbyt liczna. Niemniej jednak wyniki przeprowadzonych badań empirycznych mogą być przyczynkiem do dalszej pogłębionej dyskusji o determinantach działalności dobroczynnej na Podkarpaciu i w Polsce.

Bibliografia:

- Bochyńska-Śmigiełska E., *Determinanty zaangażowania i efektywności zawodowej*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne, nr 4 (1/2012).
- DellaVigna S., List J. A., Malmendier U., *Testing for altruism and social pressure in charitable giving*, „The Quarterly Journal Of Economics” vol. 127, issue 1, 2012, s. 1–56.
- Govekar P. L., Govekar M. A., *Using economic theory and research to better understand volunteer behavior*, „Nonprofit Management and Leadership” 13(1), 2002, s. 33–48.
- Grewiński M., Kamiński S., *Obywatelska polityka społeczna*, Warszawa 2007.
- Grotkowski M., *Trzeci sektor w Polsce – rola i zagrożenia płynące z wypełniania funkcji i zadań administracji publicznej*, „Forum Studiów i Analiz Politycznych im. Maurycego Mochnackiego” 2011, ISSN 2082– 7997.
- GUS, *Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym – 2011 r.*, Studia i Analizy Statystyczne, Warszawa 2012.
- GUS, *Wstępne wyniki badania społecznej i ekonomicznej kondycji organizacji trzeciego sektora w 2012 r.*, Warszawa 2014.
- Kietlińska K., *Rola trzeciego sektora w społeczeństwie obywatelskim*, Warszawa 2010.
- Kitchen H., Dalton R., *Determinants of charitable donations by families in Canada: a regional analysis*, „Applied Economics” 22(3), 1990, s. 285–299.
- Klon/Jawor, *Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*, Warszawa 2012.
- Lee Y. K., Chang C. T., *Who gives what to charity? Characteristics affecting donation behavior*, „Social Behavior and Personality” 35(9), 2007, s. 1173–1180.
- Meier S., Stutzer A., *Is volunteering rewarding in itself?*, „Economica” 75 (297), 2008, s. 39–59.
- Odendahl T., *Charity begins at home: Generosity and self-interest among the philanthropic elite*, (Vol. 251), New York 1990.
- Svítková K., *Corporate Philanthropy in the Czech and Slovak Republics*, CERGE-EI Working Paper, (312) 2006.
- Śliwak J., *Społeczne i sytuacyjne uwarunkowania zachowań altruistycznych. Przegląd badań*, „Roczniki Psychologiczne” Vol. 03 (2000), s. 35–47.
- Taniguchi H., *The determinants of formal and informal volunteering: Evidence from the American Time Use Survey*, „Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations” 23(4) 2012, s. 920– 939.
- Tyrakowski M., *Rola organizacji pozarządowych w rozwiązywaniu problemów społecznych*, ZNZE WSliZ 2/2007 (4), ISSN 1689–9229, s. 172–196
- US, *Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2010 r.*, Kraków 2013.
- US, *Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2012 r.*, Kraków 2015.
- Van Willigen M., *Differential benefits of volunteering across the life course*, „The Journals of Gerontology: Psychological Sciences and Social Sciences” 55(5), 2000, s. S308–S318.
- Wang L., Graddy E., *Social capital, volunteering, and charitable giving*, „Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations” 19(1), 2008, s. 23–42.

Yi, D. T., *Determinants of fundraising efficiency of nonprofit organizations: evidence from US public charitable organizations*, „Managerial and Decision Economics” 31(7) 2010, s. 465–475.

GUS – Bank Danych Lokalnych, http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (18.11.2015).

Portal Organizacji Pozarządowych – bazy.ngo.pl (30.04.2015).

